

FYODOR
DOSTOYEVSKI
**Beyaz
Geceler**

Çeviri: SABRİ GÜRSEİ

2. BASKI

klasik

FYODOR DOSTOYEVSKI

BEYAZ
GECELER

BİR HAYALPERESTİN ANILARINDAN

Can Klasik

Beyaz Geceler, Fyodor Dostoyevski

Rusça aslından çeviren: Sabri Gürses

Belye noç

© 2009, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2009

Özel baskı 1. basım: 2018

5. basım: Ocak 2021, İstanbul

Bu kitabın 5. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Yayına hazırlayan: Faruk Duman

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak fotoğrafı: İrem Sözen

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-3822-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25

Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750738227

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

FYODOR DOSTOYEVSKİ
BEYAZ
GECELER

BİR HAYALPERESTİN ANILARINDAN

ROMAN

Rusça aslından çeviren

Sabri Gürses

♥can

Kapakları çağdaş fotoğrafçıların özgün yorumlarıyla hazırlanan Can Klasikleri:

Babalar ve Oğullar, İvan Turgenyev
Beyaz Geceler, Fyodor Dostoyevski
Büyük Umutlar, Charles Dickens
Çılgın Kalabalıktan Uzak, Thomas Hardy
De Profundis, Oscar Wilde
Emma, Jane Austen
Frankenstein, Mary Shelley
Genç Werther'in Acıları, Johann Wolfgang Von Goethe
Goriot Baba, Honoré de Balzac
Karamazov Kardeşler, Fyodor Dostoyevski
Karanlığın Yüreği, Joseph Conrad
Komünist Manifesto, Karl Marx - Friedrich Engels
Michael Kohlhaas, Heinrich Von Kleist
Nedir Gene Deli Gönlünü Çelen, Sappho
Notre-Dame'in Kamburu, Victor Hugo
Prens, Niccoló Machiavelli
Savaş ve Barış, Lev Tolstoy
Vahşetin Çağrısı, Jack London
Yeraltından Notlar, Fyodor Dostoyevski
Zamanımızın Bir Kahramanı, Mihail Lermontov

Fyodor Dostoyevski'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

<i>Budala</i> , 1982	<i>Yeraltından Notlar</i> , 2011
<i>Amcanın Düşü</i> , 1994	<i>Yufka Yürek</i> , 2011
<i>Tatsız Bir Olay</i> , 2005	<i>Ölümler Evinden Notlar</i> , 2012
<i>Karamazov Kardeşler</i> , 2010	<i>İnsancıklar</i> , 2013
<i>İkiz</i> , 2010	
<i>Suç ve Ceza</i> , 2015	

FYODOR MİHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKİ, 1821'de Moskova'da doğdu. Petersburg Askerî Mühendislik Okulu'nu bitirdikten kısa bir süre sonra edebiyatla uğraşmak için askerlikten ayrıldı. İlk romanı *İnsancıklar* (1846), dönemin ünlü eleştirmeni Belinski'den büyük övgü aldı. Hemen ardından *İkiz* (1846) adlı kısa romanı geldi. Daha sonra art arda *Ev Sahibesi* (1847), *Beyaz Geceler* (1848) ve *Yufka Yürek'i* (1848) yayımlayan Dostoyevski, *Ne-toçka Nezvanova* (1849) adlı romanı yayımlandığı sıralar, devlet düzenini yıkmaya çalıştığı gerekçesiyle tutuklandı; ölüm cezası Sibirya'da dört yıl ağır hapis cezasına çevrildi. Serbest bırakıldıktan ve evlendikten sonra *Amcamın Rüyası* (1859) adlı komik öyküyü yazdı. Aynı yıl kaleme aldığı *Stepaņçikovo Köyü'nün* (1859) ardından kardeşiyle birlikte *Vremya* adlı bir edebiyat dergisi çıkardı. Aynı dergide tefrika edilen *Ölüler Evinden Anılar* (1861-62), Dostoyevski'nin başlangıçtaki başarısını yeniden gündeme getirdi. Yine aynı dergide yayımlanan *Ezilenler* (1861), eleştirmenlerin tepkilerine hedef olmasına karşın okurlarca beğenildi. 1862 yazında çıktığı bir Avrupa gezisi, beraberinde *Batı Batı Dedikleri / Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları* (1863) adlı ünlü makalesini getirdi. Aynı yıl dergisi kapatıldı. Yeniden Avrupa'ya gitti. Tek umudu, artık tutkunu haline geldiği kumardı. Tüm parasını rulette yitirince güçlüğüle Rusya'ya döndü. Kardeşiyle *Epoha* adlı yeni bir dergi çıkardı. Derginin ilk sayısında *Yeraltından Notlar* (1864) romanı tefrika edilmeye başladı. Hayatında bir talihsizlik dizisi başladı; karısını ve kardeşini kaybettikten sonra dergi kapandı. Alacaklılarının tehditleri üzerine, bir yayımcıdan aldığı borçla Avrupa'ya kaçtı. *Suç ve Ceza'yı* (1866) yazmaya başladı ve onun için aldığı avansla Rusya'ya döndü. Önce *Kumarbaz* (1866) adlı romanını yayımladı. Aynı yıl tamamladığı *Suç ve Ceza*, eleştirmenleri ve okurları büyüledi. 1867'de asistanı Anna Snitkina'yla evlenerek yeniden yurtdışına çıktı; dört yıl Rusya'dan uzak kaldı. Alçaltıcı bir yoksulluk içinde geçen bu dönem boyunca ülkeden ülkeye dolaştı. Bütün bu güçlüklerle, sara nöbetlerine, vazge-

çemediği kumar tutkusuna rağmen, ilk çocuklarının trajik ölümüne de katlanan genç karısı, bağlılığını bir an yitirmeden ona gerçek aşkı tattırdı. Dostoyevski, bu ağır yaşam koşulları altında da sendelemeyerek ikinci başyapıtı *Budala'yı* (1870) yazdı. *Budala'yı*, 1870'te *Ebedî Koca*, 1872'de *Ecinniler*, 1875'te *Delikanlı* izledi. *Karamazov Kardeşler'i* (1879-1880) yazmaya başladığında, artık ülke çapında tanınan bir yazardı. Dostoyevski bu arada, Grajdinin'e yazdığı "Bir Yazarın Günlüğü" (1873-1881) başlıklı köşe yazılarını, 1876-1877 yılları arasında aylık bir yayın olarak çıkardı ve daha sonra yazılar, aynı adla kitaplaştırıldı. 1881'de Petersburg'da ölen Dostoyevski, Batılı ülkelerin edebiyat ve düşün yaşamında önemli bir rol oynamış, özellikle varoluşçuluğun temel kaynaklarından biri sayılmıştır.

SABRİ GÜRSES, 1972 yılında İstanbul'da doğdu. 1989'da Nişantaşı Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. *Gereksinimler*, *Elde Edemeyişler ve İlerlemeler* (şiiir, 1990); *Unutulmuş Ay Altında* (1992); *Boşvermişler: Bir Bilimkurgu Üçlemesi* (1995); *Sevişme* (1996) adlı kitapları yayımlandı. 1999 yılında İÜ Rus Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını İÜ Çeviribilim Bölümü'nde "Vladimir Nabokov'un Eugene Onegin Çevirisi ve Türkçe Onegin Çevirileri" başlıklı teziyle yaptı. 1999 yılından beri İngilizceden, 2000 yılından beri Rusçadan kitap çevirisi yapıyor. Gürses, 1989 Akademi Şiiir Ödülü, 1991 *Milliyet Sanat Aşk* öyküleri Yarışması'nda başarı ödülü, 2009 Puşkin Enstitüsü Onur Diploması, 2010 *Dünya Kitap Yılın Çevirisi Ödülü* ve 2011 Çeviri Derneği Genç Soluk Ödülü'nü aldı. İngilizceden Joseph Campbell, Jonathan Lethem, John Smolens, Shusha Guppy, Don DeLillo, William Guthrie, Werner Sombart, Kim Stanley Robinson, Fredric Jameson, Slavoj Žižek, Karel Čapek; Rusçadan Dostoyevski, Turgenyev, Puşkin, İvan Gonçarov, Mihail Bahtin, Yuri Lotman, Sultan Galiyev, Andrey Bely, Yuri Oleşa, Mihail Bulgakov çevirileri bulunmaktadır.

İREM SÖZEN, 1984'te İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi'nde İnşaat Mühendisliği ve Politecnico di Milano'da Mimari Mühendislik eğitimi aldı. Fotoğrafla çalışmaya Boğaziçi Üniversitesi Fotoğrafçılık Kulübü'nde ve Jeffrey Baykal Rollins'in dersleriyle başladı. Sonrasında Michael Ackerman, Ania Nałecka ve Rafal Milach ile fotoğraf atölyelerine katıldı. Kitap ciltlemeye çalışmakta ve işlerini kitap formunda yayımlamaktadır. Fotoğraf ve kitapları İstanbul, Paris ve Cork'ta çeşitli galeri ve festivallerde sergilenmişti. İTÜ Mimarlık Bölümü'nde araştırmacı ve Bahçeşehir Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Dostoyevski: Mesih'ten önce hayalperest	11
“Beyaz Geceler” hakkında	19
İlk gece	27
İkinci gece	41
Nastenka'nın hikâyesi	59
Üçüncü gece	71
Dördüncü gece	80
Sabah	92

Dostoyevski: Mesih'ten önce hayalperest

Dostoyevski, ama hangi Dostoyevski? Raskolnikov'daki Dostoyevski mi, yoksa Karamazov'daki mi – ve Karamazovlardan hangisi? Kuşkusuz, birden çok Dostoyevski keşfedilebilir, ama iki Dostoyevski kesinlikle vardır: Hayalperest ve O, yani beklenen kişi. Bu açıdan *Beyaz Geceler*, Dostoyevski'nin yapıtlarının merkez noktası sayılabilir: Her iki Dostoyevski de buradadır. Hayalperest; kendisini, Petersburg şehrini, (her yıl mayıs sonu ile temmuz başı arasında yaşanan) beyaz gecelerden birinde başlayan romantik bir öyküyü ve bu öykünün sonuna dek görünmeyen kahramanını, kadın kahramanın beklediği kişiyi anlatır. Bir yanıyla romantik bir aşk üçgenidir bu, daha gerçekçi görünüşlerinden biriyle *Karamazov Kardeşler*'de (Dimitri'nin nişanlısı Katerina'ya İvan'ın âşık olması) karşılaşılan bir aşk üçgeni; fakat diğer yanıyla, Dostoyevski'nin *İkiz*'de kurgusal olarak öngördüğü bir kişilik parçalanmasının (*İkiz*'deki Bay Golyadkin de gülünç bir hayalci, Hayalperest'in bürokrasi içindeki tiplerinden biri sayılmaz mı?), sürgünden sonra kendi varlığıyla bütünüyle yaşayacağı, kişisel ve tarihsel çeşitli ikiliklerle dışavuracak bir kişilik parçalanmasının öyküsüdür.

Beyaz Geceler, Dostoyevski'nin romantik döneminde, Rusya edebiyatında romantik ve gerçekçi eğilimlerin bir araya gelerek karmaşık bir bütün oluşturduğu, fizyonomi edebiyatının öne çıktığı, iyi bilinen örnekleriyle *Zamanımızın Bir Kahramanı* (Lermontov, 1840), *Ölü Canlar* (Gogol, 1842) gibi şiirsel-gerçekçi denebilecek yapıtların etkisiyle Dostoyevski'nin kendisinin *İnsancıklar*'ı (1846) yazarak ün

kazandığı ve bu ünü sürdürme mücadelesi verdiği bir dönemde, bir dergide yayımladığı uzun öykülerden biri. *Ev Sahibesi, Bir Yufka Yürekli, Başkasının Karısı, Dürüst Hırsız...* gibi öykülere eşlik ediyor ve zamanında Dostoyevski'nin diğer öykülerden ayırarak andığı, öne çıkardığı bir öykü değil. Fakat bugün, bize göre, Mesih Dostoyevski'nin yolunu açan öykülerden biri ya da basitçe onun en parlak öykülerinden biri *Beyaz Geceler*. Neden? Büyük olasılıkla, en önemli nedenlerden biri, bu öykünün bize bir düşünür, bir şehir düşünürü, *flaneur* ya da düşünür-gezer olarak Dostoyevski'nin kendisini de sunmasıdır; bu öyküyü okurken, dostlarıyla yaptığı tartışmaların ya da bir kır gezintisinin ardından, geceleyin Neva Irmağı'nın kıyısında gezinen, tam da Hayalperest gibi hayaller kuran Dostoyevski'nin ta kendisini okuduğumuzu hayal edebiliriz. Dört gecelik bir aşk hayalinin ardından yine yalnız kalacak, şehirde gece gezintileri yapacak, odasına dönüp bu öyküyü yazacak (1848) ve bir süre sonra, yönetime karşı darbe planlayanlar arasında yer aldığı gerekçesiyle tutuklanarak sürgüne gönderilecektir (1849). Sürgüne gönderilmeden önce, daha sonra birçok kez, örneğin *Budala*'da Prens Mişkin'in ağzından anlatacağı, çarın sinik bir şakası olan olayı –kurşuna dizilmek üzere duvar dibine dizilenler arasında yer alıp tetik çekilmeden önceki son anda gelen af haberiyle yeniden hayata dönme olayını– yaşayan kişi, yirmi sekiz yaşındaki o delikanlı, aslında (Dostoyevski'yle yaşıt olan) Hayalperest'tir ve O sürgüne gönderilecek, ancak on bir yıl sonra yeniden yazmaya (ya da yayımlamaya) başlayacaktır.

Modern Romantizm

Beyaz Geceler edebi bir metin olarak çarpıcı bir biçimsel ustalığa, Dostoyevski'nin dramatik biçimini tam olarak geliştirmediği (Steiner) ya da çoksesli bir anlatıya (Bahtin) daha geçmediği fakat bunun arayışında olduğunu sergileyen bir ustalığa sahiptir. Romantik edebiyatta metnin içinde metnin yer alması, anlatının farklı anlatıları, hatta farklı anlatı biçimlerini içermesi uygulamaları büyük ölçüde kurallaşmış bir tekniktir. *Beyaz Geceler*'de de kahramanların kendi öykülerini anlatmaları bu gelenek çerçevesinde yer alıyor, fakat oldukça

esnek ve (Calvino'nun kullandığı anlamıyla) hızlı bir biçimle, teknik ustalıklı. Romanda üst metin olarak anlatıcının metni yer alıyor, bu üst metnin içine iki alt metin yerleştirilmiş: Anlatıcının öyküsü ve Nastenka'nın öyküsü. Anlatıcının öyküsü, başka öykü, kurgu ve hayalleri konu etmesiyle yine anlatsal, fakat Nastenka'nın üst metnin bağlayıcı ögesini, üçüncü kişiyi içermesi ve yaşamöyküsel olmasıyla, alt metin olmaktan çıkıp üst metinle kaynaşiyor; yani Hayalperest'in öyküsüyle başlayıp Nastenka'nın öyküsüyle devam ediyor, yine onun öyküsünün sonuyla sona ulaşıyoruz. Bu açıdan, *Beyaz Geceler*'in neyi anlattığı sorulabilir: Hayalperest'in "çabasının boşa gitmesini" mi, yoksa Nastenka'nın bekleyişinin boşa gitmemesini mi? Bunun yanıtı son cümlede gizli: Anlatılan şey "tek bir saadet anı" ve bu an, fiziksel evlilik/kavuşma anı değil, iki anlatının, yani Hayalperest'in ve Nastenka'nın anlatılarının buluşma anıdır.

Bu da *Beyaz Geceler*'e esnek yapısını, romantik evrenselliği ve modern edebiyatın temel metinlerinden biri olma özelliğini kazandıran temel bir öğe. Bu öyküdeki tek karakter ismini (Nastenka) değiştirmek, öykünün uzamını Petersburg'dan alıp Paris'e, Roma'ya, Tebriz'e, Ankara ya da Delhi'ye taşımak olasıdır. Bu yüzden, bu öykü, modern şehirde insanın yalnızlığı ve aşk anları tam olarak örtüşmedikçe, "saadet anının, kardeşlik anının" bütün bir yaşama yayılması arayışı sürdükçe en sık başvurulan öykülerden biri olacaktır.

Film Uyarlamaları

Yine de *Beyaz Geceler*'in günümüzdeki ününü kazanmasının da bir bakıma sinemaya bağlı olduğu söylenebilir mi? Bunu Türkçe üzerinden değerlendirmek için ilginç bir iz sürebiliriz. Romanın Türkçe ilk çevirisi Ruşen Eşref Ünaydın'ın, 1934 yılında, büyük olasılıkla Fransızcadan yaptığı çeviridir; Rusçadan yapılmış olan ikinci çeviriye 1953 yılında Nihal Yalaza Taluy'a aittir. Fakat bu çeviri bağımsız olarak yayımlanmaz, *Beyaz Geceler ve Bir Yufka Yürekli* adıyla, Yaşar Nabi'nin Fransızcadan çevirdiği *Bir Yufka Yürekli* öyküsüyle birlikte yayımlanır. Kitabın arka kapağında şöyle bir tanıtım vardır:

“Bu ciltte büyük romancı Dostoyevski'nin iki kısa romanını, yahut isterseniz iki uzun hikâyesini bulacaksınız. Gençlik yıllarının mahsullerinden olan bu iki eserde ancak genç ruhlarda yaşayabilen o saf ve büyük aşkın birer unutulmaz örneği hikâye edilmiştir. Her ikisi de bol şiirli bir hava içinde geçen bu hikâyelerde artık asrımızın malı olmaktan çıkmış, bununla beraber yeryüzünde insanlar yaşadıkça hayranları eksik olmayacak bir ateşli ruh haletinin canlı ifadesini bulacaksınız.”

Bu tanıtım ilginç, çünkü aynı dönemde yazılmış bu iki romanın yine de aynı ruh halini konu ettiğini söylemek güç: *Bir Yufka Yüreklî*'de Hayalperest tipinin izi görülmez. Zaten 1959'da bu çevirinin üçüncü basımına geldiğimizde, *Beyaz Geceler* bağımsız bir kitap olarak yayımlanmaktadır. Tanıtım, kitabın arka kapağında şu hali almıştır:

“Bu ciltte büyük romancı Dostoyevski'nin çok sevilmiş, bütün dillere çevrilerek çok okunmuş en ünlü eserlerinden biriyle karşılaşacaksınız. Gençlik yıllarının ürünlerinden olan bu iki öyküde, ancak genç ruhlarda yaşayabilen o saf ve büyük aşkın birer unutulmaz örneği anlatılmıştır. Bol şiirli bir hava içinde geçen bu hikâyede artık çağımızın malı olmaktan çıkmış, bununla birlikte, yeryüzünde insanlar yaşadıkça eksik olmayacak bir ateşli ruh coşkununun canlı ifadesini bulacaksınız.”

Burada, 1953 yılında yazılmış tanıtımın aslında sadece *Beyaz Geceler*'i anlatmak üzere yazılmış olduğu (“genç ruhlar”), metnin aynı olmasına bakılarak söylenebilir. Öykünün bağımsızlığına kavuşması büyük olasılıkla bir film sayesinde olmuştur: 1957 yılında İtalyan yönetmen Luchino Visconti'nin *Le Notti Bianche* adıyla yaptığı, başrollerinde Marcello Mastroianni ve Maria Schell'in oynadığı film uyarlaması, *Beyaz Geceler*'in, Dostoyevski'nin öykülerinden biri değil, özel bir öyküsü olarak görülmesine yardımcı olmuştur.

Bu kısa romanın, popüler ya da değil, genel olarak bütün kültüre etkisinin sürekli olduğunu yine sinemadan izlemek olası. 1971 yılında çekilen yerli ve yabancı iki film uyarlama-

sı, romanın tarihine bu açıdan özel anlamlar katıyor: Robert Bresson'un *Quatre nuits d'un rêveur* (Bir Düşçünün Dört Gecesi) adlı uyarlaması, romanı Paris'e, 1970'lerde bir çatı katında tek başına yaşayan ressamın öyküsüne, modern şehirdeki yabancılaşma ve teknoloji vurgusuna kaydıran bir film. Bu filmdeki Hayalperest tipinin mekanik soğukluğu, kendi sesini teybe kaydedip anlatı olarak dinlemesi, şehrin çeşitli yerlerinde Amerikan müziği dinleyen gençler, Nastenka/Martha'nın üçüncü kişiye ilgisinin cinsel bir ton kazanması (ya da ilgisindeki cinsel ögenin dışavurulması) ve onun odasına gittiği zaman soyunduğunu görmemiz öyküyü romantik olmaktan çıkarıp dönemin temel kültürel tartışmalarının havasına sokar.

Buna karşılık, aynı yıl Feyzi Tuna'nın yönetmenliğini yaptığı ve başrolde oynayan Nejat Uygur'un 1970'te başladığı Cafer Bey tiplemesinin devam filmi olan *Cafer Bey: İyi, Fakir ve Kibar* adlı filmin senaryosu da, Ahmet Üstel'in *Beyaz Geceler*'den yaptığı bir uyarlamadır. Bu uyarlama, Hayalperest tipinin Türkiye versiyonunun Sadri Alışık'ın Şarlo'dan esinlenmiş, Yeşilçam'ın komik aşk filmlerinde hep üçüncü kişi olarak kalan o aylak tipi (belki Turist Ömer) olabileceğini düşündürüyor.

Fakat romanın en ilginç uyarlamalarının, yönetmenliğini Sanjay Leela Bhansali'nin yaptığı Bollywood yapımı *Saawariya* (2007) ve bu filme esin kaynağı olduğu söylenen *İyarkai* (2003) adlı, yönetmenliğini S. P. Jananathan'ın yaptığı Tamil filmi olduğu söylenebilir: *Saawariya*'da filmin jeneriği akarken hafif bir çan sesi duyulur, filmin Dostoyevski'nin romanından uyarlanmış olduğunu belirten yazıyla birlikte jenerik sona ererken ezan sesi yükselir ve ekran suluboyayla çizilmiş gibi görünen ıslıl ıslıl, masmavi bir şehre açılır. Anlatıcının sesi yükselir, şehri anlatır ve kamera bizi, bir müzikholün içindeki kadının anlatıcıya, Hintli bir konsomatrise götürür; o bize, şehre yeni gelmiş, tanınmaya çalışan Hintli bir şarkıcı delikanlının öyküsünü, onunla bir köprüde karşılaştığı Müslüman bir kız arasında yaşananları anlatmaya başlar. Dostoyevski'nin edebî Hayalperestinin varoluşsal kaygısı "kültürlerarası bir melodram"a dönüşmüştür (Bu film uyarlamasının bizdeki çeviri karşılığı, romanın M. Yılmaz Dikbaş'a ait, büyük olasılıkla İngilizceden yapılmış ve Hareket Yayınları tarafından 1971 yılında yayımlanmış üçüncü çevirisidir: Dostoyevski'nin Batı uy-

garlığına karşıtlığını ve dindarlığını öne çıkaran bir önsözle birlikte, Dostoyevski'nin en Batılı romanlarından biri olan *Beyaz Geceler*, içinde Nurettin Topçu, Remzi Oğuz Arık, Hüseyin Hâtemi gibi isimlerin yer aldığı muhafazakâr bir yaygın dizisi içinde sunulur.)

Bu oldukça farklı bir çerçeveye, kültürlerarası boyuta taşımının, İranlı yönetmen Farzad Motamen'in *Şabhaye Rossan* (2003) adlı film uyarlamasıyla başladığı söylenebilir: Hayalperest'in orta yaşlı bir edebiyat öğretmeni olduğu ve öğrencisi olan bir genç kızla ilişkisinin anlatıldığı bu film, öyküyü üst üste binmiş kurgular haline sokar: Başlık ve kısa manto değil, başörtüsü ve mont giymiş, sırt çantalı bir Nastenka, dersten çıkmış, eve dönen Hayalperest-öğretmeni bir üst geçidin merdivenlerinde durdurur; öğretmenin kızla sohbet ettiği odasında *Le Notti Bianche* filminin bir afişi vardır. Bu da bir bakıma Visconti'nin uyarlamasının romanın sinemaya yapılmış en parlak uyarlama olduğunu doğrular: Öykü Visconti uyarlamasıyla tam bir aşk öyküsü haline gelmiştir; bekâr, pansiyoner bir genç (Mastroianni) bir akşam ağlarken karşılaştığı bir genç kıza (Schell) ilgi duyar, ardından ailesi İtalya'ya Rusya'dan gelmiş olan, halı tamiriyle uğraşan ninesiyile birlikte yaşayan bu genç kızın bir başkasına duyduğu aşk macerasını dinler ve aşkla hayal kırıklığının iç içe girdiği hüznü, kitabilikten uzak, Marcello Mastroianni'nin bütün canlılığını kattığı bir öykü ortaya çıkar. Büyük olasılıkla, *Beyaz Geceler*'in Dostoyevski'nin diğer öykülerinden ayrılıp bağımsız bir öykü olarak var olmasını sağlayan şey, bu filmin etkisidir.

1934 tarihli, yönetmenliğini Vera Stroyeva'nın yaptığı, *Netoçka Nezvanova*'yla *Beyaz Geceler*'in öykülerini iç içe geçiren *Peterburgskaya Noç* (Petersburg Gecesi) ve 1959 tarihli, yönetmenliğini İlya Priyev'in yaptığı *Beliye Noçi* (Beyaz Geceler) adlı Rus filmlerinin benzer etkiler yaratmamış olması şaşırtıcıdır.

Melodram Çevirmemek

Bu uyarlamalar ışığında, Orhan Pamuk'un *Beyaz Geceler*'in ilk kez 1982 yılında yayımlanan –öykünün dördüncü– Rusçadan Mehmet Özgül tarafından yapılmış çevirisi için

yazdığı, özellikle bu kısa romanın Türk edebiyatındaki izleri açısından oldukça yerinde yorumlar içeren önsözünde yer alan bir tanım üzerinde durmak anlamlı olabilir: Pamuk, burada, *Beyaz Geceler*'i bir "melodram" olarak tanımlar. Bu tanımın büyük ölçüde çevirilerin ya da uyarlamaların bıraktığı izlenimden kaynaklandığını söylemek olası. Pamuk, Özgül çevirisine önsöz yazıyor olsa bile, büyük olasılıkla, romanı ilk kez 1982'den önce, Taluy çevirisinden okumuş, Özgül çevirisini daha sonra okumuş olmalı; her koşulda, iki çeviri arasında biçimsel büyük bir farklılık yok denebilir ve bu çevirileri tanımlayan başlıca özellik, metni yoğun bir şekilde duygusallaştırmaları, anlatıcı-Hayalperest'in huzursuzluğunu ("üç gün boyunca bir huzursuzluk içimi yiyip bitirmişti") huzursuzca anlatmasını huzursuz olmayan bir biçimde aktarmalarıdır. Gerek uzun soluklu cümlelerin bölünmesi, gerek sözcük seçimleri ya da küçük eksiltmelerle metne sahip olduğundan fazla bir duygusal ton katmışlardır. Bu anlamda, Dostoyevski'nin bu uzun öyküsünü tam da (Hayalperest'in söylevi aracılığıyla) eleştirdiği bir romantik melodram geleneğinin içinden aktaran, melodramatik çevirilerdir bunlar.

Beyaz Geceler ilk klasik eser çevirim olduğu ve Dostoyevski çevirmeye büyük ölçüde Bahtin'in ona yönelik ilgi yüzünden, mevcut Türkçe çevirilerden yararlanarak Bahtin'in Dostoyevski okumasını izlemenin olası olmadığını gördüğüm için ilgi duyduğumdan, çeviri aracılığıyla bir yazarda oluşmuş olan bir izlenimin izini sürmenin yararlı olduğunu sanıyorum. Bu açıdan, Pamuk'un *Beyaz Geceler*'le ya da Dostoyevski'nin dünyasıyla yakın bir ilişkisinin olduğu; kendisinin birçok kez Dostoyevski'nin eseri ile kendi eseri arasında kurduğu yakınlığın yanıltıcı olmadığı söylenebilir. Örneğin, *Kara Kitap*'taki Celâl, Rüya ve Galip arasındaki ilişki, bir bakıma, Hayalperest, Nastenka ve O arasındaki ilişki gibi okunamaz mı? (Hatta bu romanda Rüya'nın Celâl'le evlilik dışı ilişkisi, bir tür *Beyaz Geceler*'in devamının kurgusu, Nastenka'nın O'ndan kaçarak Hayalperest'e dönmesi olarak yorumlanamaz mı?) Biçimsel koşutluk da bu açıdan şaşırtıcıdır; *Kara Kitap*'ta her bölümün başında, tıpkı *Beyaz Geceler*'in başındaki gibi bir epigraf yer alır ve anlatı, yine başka anlatılara göndermeler ya da iç içe girmelerle yüklüdür. Daha da ileri gidip *Yeni Hayat*'ın kahrama-

nının Hayalperest tipinin bir uyarlaması olduğu da (kitaplar ve hayaller ortaklığından yola çıkarak) söylenebilir; ayrıntılı bir incelemeyi gerektiren böyle bir yorum, edebi etkilerin çeviri aracılığıyla nasıl taşındığının ilginç bir haritasını da verecektir.

Elinizdeki çeviri, eserin Rusçadan yapılmış üçüncü, ama ilk tam çevirisi; Dostoyevski'nin bu ilk dönemine ait eserler arasındaki biçimsel yakınlığın izlenebilmesi, onun yapıtındaki evrimin çeviri aracılığıyla da izlenebilmesi gözetilerek yapılmış, en azından çevirmenin bir kaygısı da bu olan bir çeviri. Dilerim, okur da çevirmeni gibi "saadet anları"nı bulur bu esrarengiz öyküde. Çevirinin özgürleşmesindeki hukuki desteği için Sabri Kuřkonmaz'a teşekkür eder, bu kitabı Fulya Gürses ve Hasan Basri Gürses'e adamak isterim, bu "saadet anı"na onlar sebep oldular çünkü.

SABRİ GÜRSES

Yazıda anılan eserler: Georg Steiner, *Tolstoy or Dostoyevsky*, 1959; Mihailoviç Bahtin, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, 1963 (İngilizce çevirisinden çeviri: Cem Soydemir, Metis Yayınları 2004); Italo Calvino, *Amerika Dersleri* 1984 (İtalyanca aslından çeviri: Kemal Atakay, Yapı Kredi Yayınları 1994).

Beyaz Geceler hakkında¹

Beyaz Geceler, ilk kez *Yurttan Mektuplar (Oteçestvenniye Zapiski)* adlı dergide şu imzayla yayımlandı: F. Dostoyevski, Dostoyevski'nin genç dostu şair A.N. Pleşeyev'e.

Petersburglu "Hayalperest" tipi üzerine düşünceler Dostoyevski'nin 1840'lı yıllara ait eserlerinde önemli bir yer tutmaktadır: "Eylemliliğe, doğrudan yaşamaya, gerçekliğe susamış, ama zayıf, kadınsı, kibar karakterlerde," diye yazar Dostoyevski, *Petersburg Günlüğü*'nde (*Peterburgskaya Letopis*), "az çok hayalperestlik denen bir hal doğar ve insan sanki insan değil de, tuhaf bir orta cins, hayalperest olur."

Beyaz Geceler'in kahramanında özyaşamöyküsel öğeler açıkça görülür: "...biz hepimiz az çok hayalperestiz!" diye yazar Dostoyevski *Petersburg Günlüğü*'nün dördüncü sayısının sonunda; bir sonraki sayıda yer alan *Şiir ve Düzyazıyla Petersburg Düşleri*'nin (1861) sonundaysa ruhu temizleyen ve sanatçı için vazgeçilmez olan "altın ve aevli gün düşleri"ni anmaktadır. Bu metnin destansı ve romantik yapısı *Beyaz Geceler*'in kahramanının hayallerine yakındır:

"Eskiden, gençlik hayallerimde, kendimi bazen Perikles, bazen de Neron zamanındaki bir Hıristiyan olarak; bazen turnuvadaki bir şövalye, bazen Walter Scott'ın *The Monastery*

1. Bu yazı F.M. Dostoyevski'nin on beş cilt olarak hazırlanan toplu eserlerinin (Leningrad, Nauka, 1988-1996); ikinci cildinde yer almaktadır. Metin içindeki dipnotlar da yine bu yazının yazarlarına aittir.

romanındaki Edward Glendinning vb. olarak hayal etmeyi severdim. Gençken kendim için ne hayaller kurmadım ki... Hayatımda daha dolu, daha ışıklı ve temiz bir an olmadı. O kadar hayal kurmuşum ki, bütün gençliğim boyunca gezip durmuşum.”

Belki de, başkahramanın prototiplerinden birisi yazarın dostu olan ve Dostoyevski'nin öyküyü adanmış olduğu A.N. Pleşeyev'di. Kahramanın sözlerinde Pleşeyev'in lirik şiirlerinin bazı motifleri yankı bulur. Öykü, o dönemde A.N. ve N.N. Beketovların topluluğunda, daha sonra da M.V. Petraşevski ve S.F. Durov'un topluluğunda yer alan Dostoyevski ile Pleşeyev'in yakın dostluk günlerinde yazılmıştı. Dostoyevski *Beyaz Geceler* üzerine çalışırken Pleşeyev “Hayalperest” öyküsünün kendi versiyonunu “Dostça Öğütler” (*Drujevskiye Savyeti*, 1849) şiirinde tasarlıyordu.

İnsanı çevresindeki yaşamın tatmin etmemesi, sıradanlığın boğuculuğundan ideal bir dünyaya kaçmak eğilimi *Beyaz Geceler*'in Hayalperest'ini, Gogol'ün *Neva Bulvarı* (1835) adlı uzun öyküsündeki Piskaryev ile E.T.A. Hoffmann'ın, V.F. Doyevski'nin, Batı ve Rus romantizminin başka temsilcilerinin hayalperestlerine yakınlaştırıyor. Birçok romantik kişiyle olan kesişimler öyküde kahramanın “çoşkun” hayallerinin karakteristiğiyle (“Üçüncü Gece”) vurgulanmıştır. Öykünün adında, “gecelere” ayrılmasında Dostoyevski belli ölçüde romantik geleneğe uymuştur: Örneğin A. Pogorelski, *İkiz, ya da Ukrayna Gecelerim* (1828), V.F. Odoyevski, *Rus Geceleri* (1844). Ama romantiklerde hayalperestlik izleği seçilmişlik izleğiyle kaynaşmıştır. Dostoyevski'nin hayalperestliğe kapılmış olan kahramanıysa, hayalperestlik yüzünden derin bir şekilde acı çekmektedir. “Bütün fantastik yıllarını” gerçek yaşamın bir günüyle değişmeye hazırdır.

Beyaz Geceler, yazarın en aydınlık ve şiirsel eserlerinden biridir. Genç memur-*raznoçinets* ve genç kız, ikisi de temiz ve berrak ruhlardır, burada beyaz gecelerin ışığıyla aydınlanan Petersburg kanallarının fonunda tasvir edilirler. Hem öykünün olay akışının sunumu, hem de kahramanlarının imgeleri romantik lirizmin şiirsel atmosferiyle, ayrıca Puşkin'in Petersburg üzerine yazdığı *Kolomna'daki Bakır Atlı ve Küçük*

Öykünün yalnız ve hayalperest anlatıcısı, Petersburg'un "beyaz geceler"inde sokaklarda dolaşırken Nastenka adında bir genç kızla tanışır. Nastenka da bir o kadar yalnızdır. İkinci buluşmalarında aralarında bir dostluk doğar; Nastenka, ona yaşamöyküsünü anlatır. Âşık olduğu genç adam, bir yıl sonra geri döneceğini söyleyerek Moskova'ya gitmiş ama aradan bir yıl geçmesine karşın tek bir mektup bile yazmamıştır. Kahramanımız, Nastenka'yı dinlerken ondan çok etkilenir ama duygularını gizler.

Yalnızca XIX. yüzyıl Rus edebiyatının değil, dünya edebiyatının en büyük yazarlarından Dostoyevski'nin 27 yaşında yazdığı *Beyaz Geceler*, sevecen, okuru sarıp sarmalayan hüznülü bir uzun öyküdür. Aynı zamanda hem bir aşk üçgeninin hem de bir kişilik parçalanmasının öyküsüdür.

"Dört gece süren bir aşkın hayali" diye tanımlanabilecek bu mütevazı kitabı, Dostoyevski ve eseriyile ilgili ayrıntılı notlar eşliğinde Sabri Gürses'in çevirisiyle sunuyoruz.

Türkiye'den 20 çağdaş fotoğrafçı Can Klasikleri'nin bu özel dizisi için 20 kitabın kapak fotoğrafını özgün yorumlarıyla hazırladı.

#dünyaklasikleri #rusklasikleri #hayalperest #romantizm
#realizm #aşk üçgeni

Kapak fotoğrafı: İsmail Süzen

 can

can yayinlari.com | f | | can yayinlari

roman

ISBN: 978-975-07-3822-7

9 789750 738227